



گزارش

یارانه‌های دولتی چگونه به اقتصاد جهان آسیب می‌زند؟

اکنون میست در گزارش با عنوان «توهم تولید» به بررسی اثر حمایت‌های یارانه‌ای دولت پرداخته است. براساس گزارش پژوهشگرده پولی و بانکی به نقل از اکونومیست، سیاستمداران همیشه مسحور تولید بوده‌اند اما تمایل آنها به تولید هیچ‌گاه به اندازه آن شدید نبوده است. آنها در جهان غرب یارانه‌های هنگفتی را به تولیدکنندگان به‌ویژه سازندگان تراشه و صنایع دارای فناوری‌های سبک از جمله ساخت باتری می‌پردازند. آنها ادعا می‌کنند که با تغییرات اقلیمی به مقابله برخاسته‌اند، امنیت ملی را تقویت می‌کنند و چهار دهه جهانی سازی را اصلاح می‌کنند که در طی آن کارگران آسیب دیدند و رشد اقتصادی به کنده گرایید. در جهان نوظهور نیز دولت‌ها امیدوارند که یارانه‌ها بتواند جاپای آنها را در زنجیره‌های عرضه محکم کند؛ چراکه غربی‌های نگران، فرآیند تولید خود را از چین خارج می‌کنند.

مبالغ صرف‌شده انبوه و فرآیندها هستند. از زمان تصویب قانون یارانه‌های سبک در آمریکا هزینه تخمینی ۱۰ ساله آنها حداقل دو سوم افزایش یافته و احتمالا از یک تریلیون دلار فراتر می‌رود. دولت بایدن دامنه شمول یارانه‌های تراشه‌سازی را گسترش داد. آلمان در ماه ژوئن یارانه اعطایی به شرکت اینتل (Intel) برای ساخت یک کارخانه تراشه‌سازی را از ۶٫۸ به ۹٫۹ میلیارد یورو افزایش داد. دولت مرکزی هند برای ساخت کارخانه میکرون (Micron) در ایالت گجرات یارانه می‌دهد. قرار است این کارخانه به مونتاز و آزمایش تراشه بپردازد. میزان یارانه اعطایی معادل یک چهارم بودجه سالانه تحصیلات عالی است. سرانجام حزب مخالف کارگر در بریتانیا قصد دارد سالانه ۲۸ میلیارد پوند به یارانه سبک اختصاص دهد. بر مبنای درصدی از تولید ناخالص داخلی، این یارانه تقریباً ۱۰ برابر یارانه سبک در آمریکا است.

یک مسابقه تسلیحاتی صنعتی در راه است. آمریکا از چنین مسابقه‌ای استقبال می‌کند و عقیده دارد جهان به فناوری‌های سبک و تنوع در عرضه تراشه‌ها نیاز دارد. درست است که اقیانوسی از پول عمومی قرار است گذار سبک را سرعت بخشد و زنجیره‌های عرضه را به گونه‌ای از نو شکل دهد که امنیت دموکراسی‌ها را بالا برد اما مزایای اقتصادی حاصل از آن، توهمی کیند نیست. دولت‌هایی که به تولید یارانه می‌دهند و از آن حمایت می‌کنند به احتمال زیاد به جای کمک کردن، به اقتصادهایشان آسیب می‌رسانند.

در شرایط مطلوب، تقویت تولید می‌تواند به نوآوری و رشد بیشتر بینجامد. در اواخر قرن ۲۰ کره جنوبی و تایوان موفق شدند به لطف تقویت دقیق تولید و صادرات خود را به جهان غرب برسانند. همچنین در صنایعی مانند هواپیماسازی که هزینه ورود به آنها سنگین و آینده تقاضا نامشخص است، حمایت از بنگاه‌های جدید می‌تواند توجیه‌پذیر باشد. این همان کاری است که اروپا در دهه ۱۹۷۰ در حمایت از ایرباس انجام داد. به همین ترتیب کمک‌های هدفمند می‌تواند تقویت امنیت ملی را به همراه آورد. اما طرح‌های امروز با احتمال شکست می‌خورند یا هزینه غیرضروری سنگینی خواهند داشت. کشورهایی که برای تراشه و باتری یارانه می‌دهند در صدر رشد و رسیدن به دیگران نیستند بلکه بر سر یک فناوری حیاتی می‌جنگند. بازار وسایل نقلیه برقی و باتری‌ها همانند وضعیت بوشینگ-ایرباس یک انحصار دوگانه نخواهد بود. در دهه ۱۹۸۰، حمایت‌گرایان چنین استدلال می‌کردند که ژاپن در حوزه راهبردی و صنعت نیمه‌رساناها برتری را در دست می‌گیرد چون به مهارت خود در ساخت تراشه‌های حافظه یارانه می‌دهد. اما چنین امری هیچ‌گاه اتفاق نیفتاد.

تقلید از تولید دیگران تخصص‌گرایی را تضعیف می‌کند، هزینه‌ها را بالا می‌برد و به رشد اقتصادی آسیب می‌زند. برخی تحلیلگران می‌گویند هزینه تولید یک تراشه در تگزاس ۳۰ درصد بیشتر از هزینه ساخت آن در تایوان است. دولت بایدن تاخیر تصمیم گرفتند برای اعطای یارانه‌های خودروهایی برقی به کشورهای دوست پیدا کند. اما بسیاری از الزامات و مفاهیم نهضت «کالای آمریکایی بخردید» به شکل قانون تصویب و اصلاح آنها تقریباً غیرممکن است. سه دهه گذشته بنگاه خیره به گلوبال ترید الرت (Global Trade Alert) دیگر نقاط جهان از این قانون آمریکا تقلید می‌کنند. یک دهه قبل حدود ۹ هزار اقدام حمایت‌گرایانه در سطح جهان انجام می‌گرفت. امروز تعداد آنها به حدود ۳۵ هزار رسیده است. رهبران اروپایی فکر می‌کنند یا باید از آمریکا تقلید کنند یا شاهد از بین رفتن صنعت خود باشند. آنها منطق مزیت رقابتی را فراموش کرده‌اند. بر طبق این منطق، مهم نیست که دولت‌های خارجی چه مقدار پول هزینه می‌کنند یا شرکای تجاری تا چه اندازه مولد هستند. هر کشوری همیشه چیزی برای صادر کردن دارد. به‌عنوان مثال، دانمارک هیچ حرفی برای زدن در صنعت خودروسازی ندارد اما تولید ناخالص داخلی سرانه آن ۱۱ درصد از آلمان بیشتر است. حتی در مورد مزایای تولید برای کارگران نیز اغراق می‌شود. دستمزد مشاغل تولیدی از حقوق پرداختی در مشاغل خدماتی همپایه آنها بالاتر نیست. احتمال بروز نتیجه معکوس در حمایت از تولید بسیار زیاد است. ایالت نیویورک حدود یک میلیارد دلار برای ساخت یک کارخانه تولید صفحات خورشیدی هزینه کرد اما شرکت تسلا سالانه یک دلار برای اجاره آن می‌پردازد. دیدگاه اصلی ایجاد یک مرکز تولید بود اما این پروژه به ازای هر دلار فقط ۴۵ سنت بازگرداند که می‌توان آن را با کسب‌وکار یک قهوه‌خانه مقایسه کرد. تلاش هند برای تقویت صنعت تلفن همراه فقط به یک فرآیند مونتاز با ارزش اندک منتهی گردید. درسی که کره جنوبی گرفت آن بود که قهرمانان ملی باید در معرض رقابت جهانی قرار گیرند و اجازه ورشکستگی داشته باشند. اما دولت وسوسه می‌شود که به هر قیمتی از آنها محافظت کند. آمریکا می‌گوید که یک «حیاط کوچک با حصارهای بلند» می‌خواهد. پرداخت یارانه برای امنیت ملی به‌ویژه در موضوع دسترسی به فناوری‌های حیاتی کاری ارزشمند است اما اگر سیاستمداران از خطرات یارانه‌ها آگاه نباشند و پرداخت‌ها به صورت شفاف صورت نگیرد حیاط حصارکشی شده روزبه‌روز بزرگ‌تر می‌شود. حتی اگر دست‌دلبازی‌های امروز بانیست خوبی صورت گیرد سیاستمداران آینده احتمالاً این نیت‌ها را فراموش می‌کنند و به لابیگری می‌پردازند. توجه دولت‌ها به خلق شغل، گذار سبک یا امنیت ملی کار اشتباهی نیست اما اگر آنها تسلیم توهم تولید شوند وضعیت کشورشان نامطلوب خواهد شد.

در صدر جدول ۲۵ بانک در تسهیلات کلان ۴ بانک اول با بالای ۷۰ درصد حضور دارند

۴ بانکی که بیشتر وام‌ها را به خودشان می‌دهند



محمدرضا گوه‌ری خبرنگار

تأمین مالی اقتصاد ایران، بانک محور بوده؛ چرا که بیش از ۸۰ درصد نیازهای مالی اقتصاد توسط بازار پول و سیستم بانکی تأمین می‌گردد. این امر اهمیت نظام بانکی در رشد و توسعه اقتصاد ایران را به خوبی نمایان می‌سازد. از این منظر (سهام بالای نظام بانکی در تأمین مالی)، یکی از مهم‌ترین موضوعات مورد بررسی در پژوهش‌ها، شناخت ذی‌نفعان تسهیلات بانکی است. تا حدود دو سال قبل شناسایی ذی‌نفعان تسهیلات بانکی بسیار دشوار بود و اطلاعاتی از آن منتشر نمی‌شد. اما طی دو سال گذشته با تکالیف مجلس در قانون بودجه و اقدامات دولت سیزدهم، آمارهای تسهیلات کلان نظام بانکی به صورت عمومی منتشر شد که این آمارها اطلاعات قابل‌تأملی را در خصوص ذی‌نفعان تسهیلات بانکی نشان می‌دهد. یکی از این اطلاعات، سهم اشخاص مرتبط با بانک‌ها از کل تسهیلات کلان است. بررسی تسهیلات به اشخاص مرتبط با بانک از آن جهت مهم است که این افراد می‌توانند در تصمیم‌گیری‌های بانک یا مؤسسه اعتباری اعمال نفوذ قابل توجهی داشته باشند و منفعت و نظر خود را بر منافع بانک یا منافع اقتصاد کشور ترجیح دهند. این اقدام مثبت بانک مرکزی که در جهت بالا بردن کیفیت تسهیلات بانکی انجام شده، نشان می‌دهد از ۲۵ بانک و موسسه اعتباری بررسی شده تا انتهای بهار ۱۴۰۲، ۴ درصد و بانک سهم اشخاص مرتبط با بانک بین ۶۰ تا ۹۰ درصد از کل تسهیلات کلان است. نکته قابل‌تأمل در بانک‌هایی که بیشترین مقدار تسهیلات کلان را به خودشان داده‌اند این است که اغلب آنها در بخش ساخت‌وساز لوکس، مال‌ها و ساختمان‌های تجاری لوکس فعالیت و تسهیلات را به جای بخش مولد، در بخش‌های لوکس فریز یا منجمد کرده‌اند. همچنین شوربخانه برخی از این موسسات در مقاطعی نیز بالاترین اضافه برداشت از منابع بانک مرکزی را نیز داشته‌اند.

۹۰ تا ۹۰ درصد تسهیلات کلان این بانک‌ها به خودشان

بلکه نقطه نزاع افزایش کیفیت تسهیلات و هدایت آن به بخش مولد است.

قبل از آنکه به ارقام تسهیلات کلان بپردازیم، ضروری است در خصوص چند واژه تخصصی توضیح دهیم. بر اساس مصوبه شورای پول اعتبار حد تسهیلات کلان ارقام بالای ۱۰۰ میلیارد تومان است. همچنین تسهیلاتی که هنوز از آخرین بازپرداخت اقساط آن بیشتر از ۲ ماه گذشته تسهیلات جاری و آن دسته از تسهیلات که از آخرین بازپرداخت آن حداقل ۲ ماه تا ۱۸ ماه گذشته باشد را غیرجاری (در سه طبقه سررسید گذشته، معوق و مشکوک‌الوصول) می‌نامند. منظور از تسهیلات به اشخاص مرتبط نیز تسهیلات به اشخاص حقیقی یا حقوقی است که به هر عنوان از روابط شخصی، مالکیتی، مدیریتی و نظارتی با بانک برخوردار باشند. بررسی تسهیلات به اشخاص مرتبط با بانک از آن جهت مهم است که این افراد می‌توانند در تصمیم‌گیری‌های بانک یا مؤسسه اعتباری اعمال نفوذ قابل توجهی داشته باشند و منفعت و نظر خود را بر منافع بانک یا منافع اقتصاد کشور ترجیح دهند. با توجه به آنکه برخی از بانک‌ها هنوز اطلاعات فصل بهار خود را به بانک مرکزی ارسال نکرده‌اند، برای مقایسه وضعیت آنان به سایر بانک‌ها اطلاعات اسفند ماه آنها را آوردیم. بر اساس این اطلاعات چهار بانک ایران زمین، موسسه مالی و اعتباری ملل، بانک دی و بانک آینده بیشترین تسهیلات را به خودشان داده‌اند.

بانک ایران زمین رتبه نخست را در اعطای تسهیلات به

اشخاص مرتبط به خود دارد. این بانک ۸۸٫۴ درصد تسهیلات کلانش را به خودش داده است. در واقع از مجموع حدود ۲۸ هزار میلیارد تومان تسهیلات کلانی که داده است نزدیک به ۲۵ هزار میلیارد تومانش را به شرکت‌های زیرمجموعه خودش اعطا کرده است. به تعبیر دیگر این بانک با وجود مجوز بانک مرکزی برای فعالیت در بخش پولی و مالی با داشتن ۲۶۲ شعبه در کشور تنها ۱۱٫۶ درصد از کل تسهیلات کلان خود را به افراد غیرمرتبط با بانک داده است. موسسه مالی و اعتباری ملل نیز با اعطای ۸۰ درصد تسهیلات کلان به خودش در رتبه دوم قرار دارد. بانک دی و آینده نیز با ۷۹ درصد و ۷۲ درصد به ترتیب در رتبه‌های سوم و چهارم با بیشترین اعطای تسهیلات کلان به زیرمجموعه‌های خودشان قرار دارند. پس از این چهار بانک، ملت با ۲۶٫۶ درصد، شهر با حدود ۲۰ درصد، گردشگری با ۱۸٫۴ درصد، رفاه با ۱۷٫۸ درصد، سینا با ۱۰٫۶ درصد و سرمایه با ۹ درصد در رتبه‌های بعدی قرار دارند. همچنین سهم تسهیلات به اشخاص مرتبط از کل تسهیلات کلان در بانک‌های تجارت، سامان، کشاورزی، صادرات، اقتصادنوین و پارسیان نیز کمترین سهم را دارد.

هرکدام مالش بیشتر تسهیلات به خودش بیشتر

نکته مهم درباره این بانک‌ها آن است که عموم آنها در پروژه‌های لوکس و غیرمولد سرمایه‌گذاری کرده‌اند و تسهیلاتی که به شرکت‌هایشان داده‌اند صرف این امور شده است. برای نمونه موسسه مالی و اعتباری ملل در تأمین مالی پروژه جهان مال در مشهد، مجتمع تجاری

نام بانک / موسسه اعتباری	جمع تسهیلات جاری و غیرجاری کلان	مجموع تسهیلات اشخاص مرتبط	نسبت مرتبط به کل کلان (درصد)
ایران زمین ملل	۲۸,۱۸۲	۲۴,۹۰۳	۸۸,۴
دی (اسفند ۱۴۰۲)	۹,۷۴۷	۷,۷۰۳	۸۰
آینده (اسفند ۱۴۰۲)	۱۴۷,۹۱۵	۱۰۷,۱۵۲	۷۹
ملت (اسفند ۱۴۰۲)	۶۰,۳۹۰	۵۰,۰۷۹	۷۲,۶
شهر	۱۰۰,۴۵۷	۱۹,۹۷۳	۱۹,۹
گردشگری	۴۷,۶۲۳	۸,۷۴۲	۱۸,۴
رفاه (اسفند ۱۴۰۲)	۱۱۴,۱۲۳	۲,۵۱۷	۱۷,۸
سینا	۹,۱۰۵	۹۹۳	۱۰,۹
سرمایه (اسفند ۱۴۰۲)	۴,۶۴۴	۴۱۶	۹
کارقرین (اسفند ۱۴۰۲)	۲۱,۹۷۰	۵۱۵	۲,۳
سپه	۱۸۶,۲۹۴	۴,۱۸۳	۲,۲
پاسارگاد (اسفند ۱۴۰۲)	۳۳۰,۶۲۹	۷,۳۰۴	۲,۱
ملی (اسفند ۱۴۰۲)	۹,۵۸۴۷	۱,۱۱۷	۱,۶
پارسیان	۴۳,۶۶۷	۴۸۸	۱,۱
اقتصاد نوین (اسفند ۱۴۰۲)	۱۳۰,۸۳۶	۱,۴۴۹	۱,۱
صادرات (اسفند ۱۴۰۲)	۱۹۲,۹۰۰	۲,۱۳۵	۱,۱
کشاورزی (اسفند ۱۴۰۲)	۹۱,۳۰۷	۵۳۲	۰,۹
سامان (اسفند ۱۴۰۲)	۳۴۷,۹۳۳	۹۸۴	۰,۳
تجارت (اسفند ۱۴۰۲)	۱۷۲,۷۴۸	۶۵۵	۰,۴
توسعه تعاون	۵,۸۹۲	-	-
مسکن (اسفند ۱۴۰۲)	۲۸,۷۱۳	-	-
رسالت	-	-	-
مهر	-	-	-
نور	-	-	-
مجموع	۲,۰۵۳,۱۳۷	۲۳۱,۶۱۱	۱۱,۳

اداری برلیان در کرمان، مجتمع تجاری مروراید در تهران، مجتمع تجاری اداری کوه نور در مشهد، مجتمع تجاری اداری هرمزان در تهران و مجتمع تجاری اداری غدیر در اصفهان مشارکت داشته است. بانک آینده نیز که مشهورترین بانک در تأمین مالی یک مال غیرمولد است، بیشترین تسهیلات خود را صرف ساخت پروژه لوکس ایران مال، بزرگ‌ترین مال خاورمیانه کرده است. در واقع چنین به نظر می‌رسد که اغلب بانک‌هایی که سهم بیشتری از تسهیلات‌شان را به خودشان دادند همان‌هایی هستند که از منظر اقتصادی بی‌کیفیت‌ترین تسهیلات را داده و کمترین نقش را در تشکیلی سرمایه بخش مولد در کشور دارند. از این رو می‌توان چنین نتیجه گرفت که بالا بودن نسبت تسهیلات اشخاص مرتبط به کل تسهیلات در یک بانک نشانه‌ای از کژروی این بانک در اقتصاد است.

اطلاعات تسهیلات کلان دقیق است؟

بررسی جزئیات تسهیلات کلان بانک‌ها نشان می‌دهد بانک‌ها بعضاً با استفاده از ظرفیت‌های قانونی، اعطای تسهیلات به بخش‌های زیرمجموعه خود را کامل‌الظاهر نمی‌کنند. برای نمونه می‌توان به بانک پاسارگاد اشاره کرد. بانک پاسارگاد در بخش تسهیلات به اشخاص مرتبط خود نام شرکت مادر تخصصی توسعه معادن و صنایع معدنی خاورمیانه یا همان میدکو را نیابوده است. در حالی که بررسی وضعیت سهامداران این شرکت نشان از رابطه مستقیم این شرکت با بانک پاسارگاد دارد. ضمن آنکه رئیس هیات‌مدیره این شرکت مجید قاسمی، مدیرعامل بانک پاسارگاد است. مطابق اطلاعات تسهیلات کلان بانک پاسارگاد، مانده خالص تسهیلات میدکو به بانک پاسارگاد ۱۱۵ هزار میلیارد تومان است. حال اگر این ۱۱۵ هزار میلیارد تومان را به ۷۳۰۴ میلیارد تومانی که بانک پاسارگاد اظهار کرده است اضافه کنیم می‌شود حدود ۱۲۲ هزار میلیارد تومان که با وجود ۳۴۰ هزار میلیارد تومان تسهیلات کلان این بانک، سهم تسهیلات به اشخاص مرتبط از ۲٫۱ درصد به ۳۵ درصد افزایش خواهد یافت. این تازه بررسی تنها یک شرکت از میان شرکت‌های بانک پاسارگاد است. البته این موضوع منحصر به بانک پاسارگاد نیست و بررسی جزئیات تسهیلات کلان دیگر بانک‌ها نشان می‌دهد بانک‌های دیگری نیز توانسته‌اند چنین اقدامی انجام دهند. به‌نظر می‌رسد فارغ از اصل مثبت شفافیت اطلاعات تسهیلات کلان، بانک مرکزی باید با دقت بیشتری به بررسی جزئیات شرکت‌های تودر تو بانک بپردازد تا اطلاعات به‌دست‌آمده تصویر دقیق‌تری از آنچه در نظام بانکی اتفاق می‌افتد را به تصویر بکشد.

لرزم مجازات بانک‌های متخلف

مطابق آیین‌نامه بانک مرکزی در خصوص تسهیلات به اشخاص مرتبط، مجموع خالص تسهیلات و تعهدات به هر شخص مرتبط نباید از «سه درصد» سرمایه پایه بانک تجاوز کند. همچنین مجموع خالص تمام تسهیلات و تعهدات به اشخاص مرتبط یک بانک نباید از «چهل درصد» سرمایه پایه بیشتر شود. اما در طول سالیان گذشته همواره بسیاری از بانک‌ها به‌خصوص بانک‌های خصوصی از این آیین‌نامه و حدود تخطی کرده‌اند. شفافیت تسهیلات هرچند می‌تواند فشار افکار عمومی در مقابل کژروی‌های بانک‌های متخلف را افزایش دهد، اما اگر بانک مرکزی مجازات‌های بازدارنده برای بانک‌های متخلف در نظر نگیرد، رویه فعلی اصلاح نخواهد شد.